

INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

Олексій Курандо

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

СТРАТЕГІЯ АДМІНІСТРАЦІЇ БАРАКА ОБАМИ ЩОДО МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ ТА ДЕРЖАВ-ІЗГОЇВ

Oleksii Kurando

Odesa I.I. Mechnikov National University, Ukraine

STRATEGY OF BARACK OBAMA'S ADMINISTRATION TOWARDS INTERNATIONAL TERRORISM AND OUTCROP

President Obama's main success was the invasion to Osama bin Laden's secret base in 2011. The White House took advantage of this to justify its course of strategic "retrenchment" of the USA. But the truth was that "Al-Qaeda" remains a transnational and decentralized network of jihadist terrorists capable of cooperating with each other. It became stronger under Obama than before. The fighters demonstrated this in North Africa and Afghanistan because the US troops were withdrawn from there. Even more aggressive groups have intercepted the role of the international leader in the way of jihad (ISIL, Jabhat al-Nusra). Under Obama, the United States clearly adhered to the non-proliferation policy, which assumed that if the United States take the initiative in making important concessions in the area of the nuclear weapon, another part of the world will follow it. But actually, Tehran is ready to yield in diplomatic questions just of the fear before the external force. Under Obama, the leaders of Iraq and North Korea did not feel fear before the United States and the president.

Keywords: Barack Obama, international terrorism, Iran, North Korea.

Ще не ставши президентом, Обама ясно виразив свою надію на те, що американські дії посприяють полегшенню транснаціональних зусиль по боротьбі з тероризмом, підтриваючи підтримку в мусульманському світі таких груп як «Аль-Каїда». Обама заявив, що Сполучені Штати виведуть збройні сили з Іраку; «покладуть кінець застосуванню катувань»; закриють виправну установу в затоці Гуантанамо; почнуть займатися інформаційно-аналітичною роботою, спрямованою на мусульман по усьому світі; будуть наполягати на мирній угоді між Ізраїлем і палестинцями. Разом подібні міри сприятимуть підриву антиамериканських поглядів у міжнародному просторі¹. Але результати політики Обама були дуже неоднозначними й тому вони особливо потребують пильного дослідження.

Метою статті є дослідження еволюції таких напрямів зовнішньої політики США як боротьба з міжнародним тероризмом та державами-ізгоями, що його підтримують; напрямими, які були головними за часів адміністрації Дж. Буша – мол., але чимало втратили за часів Б. Обама.

Стаття побудована на дослідженні американських джерел та літератури, зокрема, на мемуарах держсекретаря Х. Клінтон та міністра оборони Р. Гейтса, монографіях К. Дьюка, Е. Колбі, Е. Едельмана, Е. Крепінєвіча та Е. Б. Монтгомері.

Обама із самого початку зобов'язався дати відсіч центру «Аль-Каїди» у Пакистані й Афганістані. Однак Обама ясно дав зрозуміти, особливо коли вперше балотувався на пост президента в 2007-2008 рр., що він згодний з міжнародною критикою, а саму адміністрацію Буша розглядає як головне джерело проблем в американській зовнішній політиці. Що ж стосується боротьби з тероризмом, як і багатьох інших питань, Обама неодноразово заявляв, що Сполучені

¹ New York Times (2008, August, 28) *Barack Obama's acceptance speech.*

Штати втратили більшу частину свого доброго імені при Буші, і що комплекс інших стратегічних мір, так само, як і інший лідер, можуть відновити й статус, і репутацію. Але після того, як Обама став президентом, стало ясно, що повториться той же сценарій, що був при Буші. Частково це пояснювалося тим, що адміністрація Буша, вибрана на два строки, імплементувала безліч заходів по боротьбі з тероризмом під сильним тиском з боку Конгресу, груп інтересів і національних судів. У сполученні з недостатньою рішучістю з боку нового президента подолання усталеної системи становило величезну проблему.

Обама все-таки вніс істотні зміни в політичний курс: визначив границі антитерористичних мір в одних регіонах, фактично розширюючи їх в інших, зокрема, у Пакистані і Ємені. Головним успіхом президента в цій сфері стало вторгнення американців на секретну базу Усами бен Ладена в травні 2011 р. Згодом Білий дім скористався цим досягненням для виправдання свого курсу стратегічного скорочення США, особливо в Афганістані, прикриваючись тим, що «Аль-Каїда» тримається з останніх сил. Всеохоплюючі зусилля президента були прагненням до скорочення успадкованих воєн, включаючи війну з тероризмом. Переобираючись в 2012 р., Обама заявив, що «Аль-Каїда» стоїть на шляху до повної поразки». Основний аргумент президента, як це було продемонстровано в травні 2013 р. в Університеті національної оборони, полягав у тому, що хоча «місцеві ополченці й екстремісти» можуть атакувати «легкі мішені», але «ядро «Аль-Каїди» є оболонкою колишньої суті». Це значно занижувало ступінь небезпеки.

Протягом трьох років Арабської весни (2011-2013 рр.) провідні об'єднання «Аль-Каїди» та однодумців взяли під контроль ослаблені держави по всій Північній Африці й на Близькому Сході. «Аль-Каїда» перетворилася на Ісламську державу Іраку й Леванту (ІДІЛ), яка активізувалася протягом 2012-2013 рр. Відсутність там американських військ тільки сприяла цьому.

ІДІЛ, як і пізніша «Джебхат ан-нусра», офіційно визнана як відгалуження від «Аль-Каїди» в 2013 г., почала відігравати провідну роль у збройному заколоті проти сирійського диктатора Башара Асада. Більше того, сирійська громадянська війна залучила тисячі бойовиків-джихадистів з усього миру, перетворивши її в проблему внутрішньої безпеки США і їхніх європейських союзників. Через великий регіон Північної Африки, включаючи Алжир, Малі, Нігер і Лівію, «Аль-Каїда» в ісламському Магрибі різко розширила свою діяльність після 2011 р., а також приєдналася до таких джихадистських груп як «Ансар аль-шаїра» в Лівії. Важкоозброєні прихильники цього угруповання атакували консульство США 11 вересня 2012 р. у Бенгазі, у результаті чого сталося те, чого американці не могли й представити: трагічно загинув посол США Крістофер Стівенс і ще чотири американці. Ісламістські терористи й ополченці скористалися скиненням Муаммара Каддафі й слабкістю наступного лівійського уряду в 2011 р., утворивши поле для передачі зброї й бойовиків через цей регіон. В Єгипті джихадистські бойовики співробітничали з бедуїнськими племенами, щоб використовувати Синайський півострів як свою основну базу під час перебування у влади Братів-Мусульман у 2012-2013 рр. В Ємені «Аль-Каїда» розгорнула на Аравійському півострові боротьбу з урядом, підтримуваним Сполученими Штатами, заохочувала повторні терористичні атаки на США, як правило, використовуючи при цьому зв'язок радикально настроєних громадян Америки з бойовиками Аравійського півострова. Це стосувалося, приміром, терориста-смертника, що в 2009 р. спробував підірвати літак Northwest Airlines, на якому перебувало біля трьох сотень людей; напад у 2009 р. Нідаля Маліка Хасана на армійський пост у Форт-Худі, штат Техас, у результаті чого загинуло 13, а були поранені 30 осіб. Спроби терористичних атак з боку бойовиків Аравійського півострова на Близькому Сході й усередині США тривали й у наступні роки. У Сомалі «Аль-Каїда» об'єдналася з терористичним угрупованням «Харакат аш-шабаб», щоб боротися з підтримуваним Америкою урядом Сомалі, здійснюючи також напади на Кенію. У Нігерії бойовики «Боко Харам» продовжували терористичну діяльність, прагнучи встановити твердий режим шаріату. Те ж саме можна сказати про Кавказький емірат, союзника «Аль-Каїди» у Чечні й Дагестані. Зрештою, центральна частина цього угруповання продовжувала свою діяльність у Пакистані під головуванням Аймана Аз-Завахірі, спадкоємця бен Ладена. Ця частина «Аль-Каїди» була майже знищена США в 2002 р., однак ще грає важливу допоміжну роль. Група Аз-Завахірі зберегла свою роль у системі регіональних сил і спробувала реабілітуватися після виводу американських військ з Афганістану.¹

¹ Dueck, C. (2015). *The Obama doctrine. American Grand Strategy today*. Oxford: Oxford University Press, 50.

Обама, однак, ігнорував ці факти; поводячись подібним чином, він переоцінив власні успіхи в боротьбі з тероризмом та недооцінив постійний характер цієї погрози. Скоріше правда в тому, що «Аль-Каїда» була та залишається транснаціональною й децентралізованою мережею джихадистських терористів, здатних співробітничати один з одним, як і з іншими радикальними ісламістами, а також із племінними вождями й організованими злочинцями в рамках певного регіону. «Аль-Каїда» стала набагато сильніше при Обамі ніж раніше. Бійці продемонстрували це в Північній Африці й Афганістані, тому що американські війська були відкликані із цієї території. Жодним чином не можна стверджувати, що «Аль-Каїда» зазнала поразки від рук США.

Не менш тривожним є те, що за Обами ще більш агресивні угруповання, ніж «Аль-Каїда», перехопили роль міжнародного лідера на шляху джихаду. Улітку 2014 р. ІДІЛ під проводом Абу Бакра Аль-Багдаді зросла до державного рівня. ІДІЛ процвітала в умовах громадянської війни в Сирії, борючись з урядом Асада, помірною опозицією й бойовиками «Джебхат ан-нусри». ІДІЛ була настільки агресивною, що лідер «Аль-Каїди» Аз-Завахірі відрікся від групи на початку 2014 р.

Аль-Багдаді скористався надзвичайною непопулярністю іракського уряду серед сунітів. Він об'єднався з місцевими племінними лідерами разом із сунітськими бойовиками, щоб стрімко просуватися в північно-західній частині Іраку. Армія Іраку, не підкріплена військовими базами США й підірвана міжконфесійним поділом, розвалилася із приголомшуючою швидкістю. Держава розділилася на три незалежних утворення: курдська Північ, шиїтський Південний Схід та сунітський Північний Захід. Ісламський Халіфат, який було проголошено Аль-Багдаді, також контролював більшу частину Сирії та являв загрозу королівству Йорданія. Багдаді та його прихильники намагалися стерти рамки, установлені після розпаду колоніальної системи (угода Сайкса-Піко). Це підняло шанси ІДІЛ на витиснення «Аль-Каїди» з першого місця найпривабливішого угруповання транснаціональних джихадистів. Багато видатних державних діячів США заявляли в 2014 р., що й ІДІЛ, і «Джебхат ан-нусра» повинні розглядатися як серйозна погроза для внутрішнього життя американців. Тому президент Обама був змушений санкціонувати відправлення декількох сотень американських військових радників поряд з лімітованою кількістю ударів з повітря проти ІДІЛ для надання підтримки іракському уряду¹.

Основний театр бойових дій проти «Аль-Каїди» був розгорнутий в Афганістані. Обама проводив гібридну політику «відкоту» проти «Аль-Каїди», співробітничавши з афганським урядом, що також супроводжувалося військовим втручанням; також відбувалися переговори відносно Талібана. Протягом декількох тижнів після вступу в Білий дім, Обама санкціонував збільшення чисельності американських солдатів в Афганістані до 20 тис. осіб. Завдання, що проголосив президент, полягало в тому, щоб за допомогою нових американських зусиль проти талібів «нейтралізувати, ліквідувати й перемогти «Аль-Каїду» на території, де й розташовувалися бази цього угруповання².

Незабаром стало очевидно, що наявного числа американських військовослужбовців не достатньо для виконання заявлених завдань. Протягом осені 2009 р. Обама був змушений провести другу й більше інтенсивну серію обговорень щодо подальших дій. Його провідні військові радники, підтримувані директором ЦРУ Леоном Панеттою, наполягали на збільшенні чисельності військ на 40 тис.; як мінімум – на 30 тис. Клінтон та Гейтс у даному питанні також виходили із цієї позиції. По іншу сторону стояли віце-президент Джо Байден, радники президента Девід Аксельрод і Рам Емануель, посол США в Кабулі Карл Айкенберрі, а також демократи з Конгресу, такі як спікер Ненсі Пелосі, які побоювалися масштабної ескалації військової присутності. Байден, зокрема, виступав за застосування дипломатичних зусиль, спрямованих на нейтралізацію талібів, обмеження військової активності США й ширше використання безпілотних літальних апаратів або дронів для нанесення дистанційних ударів з повітря по таборах терористів. Конгресмени-демократи вважали, що американська військова ескалація в Афганістані могла наразити на небезпеку такі внутрішньонаціональні пріоритети як охорону здоров'я, як це було й у випадку розв'язання В'єтнамської війни, що зруйнувала програму внутрішньодержавних реформ Ліндона Джонсона³.

¹ Sly, L. (2014, February, 3). Al-Qaeda disavows any ties with radical Islamist ISIS group in Syria, Iraq. *Washington Post*.

² The White House (2009, March, 27). *Remarks by the President on a new strategy for Afghanistan and Pakistan*.

³ Clinton, H. (2004). *Hard choices*. NY: Simon and Schuster, VII.

У грудні 2009 р. було озвучене рішення Обама, яке полягало у військовій ескалації при встановленні чітких її рамок. Насамперед, він санкціонував відправлення ще одного військового контингенту, що складався з 33 тис. американських солдатів, в Афганістан. Він мав намір заспокоїти скептиків, одночасно оголосивши липень 2011 р. початком повернення американських військ, можливість якого буде розглядатися з урахуванням обстановки на місцях. Помилка цього підходу полягала в тому, що Талібан міг собі дозволити спокійно перечекати присутність американських військ, раз таліби заздалегідь знали дату їхнього виходу.

22 червня 2011 р. Обама виступив у прямому ефірі із заявою про початок виводу американських військ з Афганістану. Він оголосив, що 5 тис. солдат будуть виведені негайно, ще 5 тис. – до кінця 2011 р., а інші 23 тис. покинуть ці території до вересня 2012 р. Усі очікували символічного виходу США із цього регіону, але загальна чисельність і темпи оголошеного відходу стали неприємним сюрпризом для багатьох експертів в області оборони, будь те демократ або республіканець. Якщо Афганістан був стратегічно життєво важливим для боротьби з тероризмом з боку США, як неодноразово підкреслював сам президент, то навіщо йти, як тільки таліби почали програвати? Проте, Обама та його політичні радники настроїлися на повторне переобрання, підкреслюючи у своїх виступах закінчення «війни Буша». До 2011 р. ескалація в Афганістані ставала усе більше непопулярною серед американського населення. Основне занепокоєння президента полягало у візуальному збільшенні кількості американських військовослужбовців, що вертаються. Міністр оборони Роберт Гейтс записав свої враження про 2011 р.: «Президент не довіряє своїм командирам, терпіти не може афганського президента Карзая, не вірить у власну стратегію й не розглядає цю війну як свою. Для нього головне – це відхід»¹.

Спроба дипломатичного врегулювання проблеми талібів не принесла ніяких результатів. Протягом другого президентського строку Обама, питання полягало в збереженні прихильності Афганістану. Сполучені Штати вклали багато ресурсів у цю державу протягом десятиліття й навіть більше у відповідь на 9/11. Основним призначенням цих вкладень, як чітко сформулювали Барак Обама й Джордж Буш-мол., було запобігання використанню території Афганістану як основної бази «Аль-Каїди» для розгортання там терористичної діяльності проти США і їхніх союзників. Боротьба американців в Афганістані, наскільки б вона не була непопулярною в американському суспільстві, сприяла досягненню цієї мети. Центральна база «Аль-Каїди» в Афганістані була знищена після вторгнення туди американців в 2001 р. і після цього ніколи реально не відновлювалася. Збільшення чисельності американських військ Обамою в 2009-2010 рр. було корисним, тому що завдяки цьому вдалося відкинути талібів, у той час як афганські збройні сили й органи безпеки вдосконалювалися. Проте, для президента було помилкою припускати на початку 2011 р., що війна наближається до завершення. Скоріше навпаки, напад Талібану й ще більш радикального угруповання Хаккані на афганські урядові сили став можливим тільки після відходу американського військового контингенту. Це додало присутності США в Афганістані, включаючи кілька тисяч американських військ, ще більшого значення. Адже за допомогою тривалого американського вишколу, допомоги американських радників та розгорнутої боротьби з тероризмом можна було надати реальну допомогу афганському уряду в наданні опору Талібану, Хаккані й «Аль-Каїди». Час від часу Обама визнавав цю необхідність, але здавався незацікавленим у розширенні американської присутності. Суперечливість сигналів, що виходили з Білого дому, була настільки ж тривожна для союзників США, як добра для талібів і їхніх спільників. Безумовно, президент Афганістану Хамід Карзай був винятково складним партнером для американського уряду, але спадкоємець Карзая, Ашраф Гані, підтримав збереження присутності американської військової бази в Афганістані. Це був втрачений шанс на перелом у війні, що так затягнулася².

Зовнішня політика США при президенті Обамі ґрунтувалася на декількох важливих історичних уроках, витягнутих з досвіду війни в Іраку. Після невдалих військових дій американці зазвичай говорять «більше ніколи»: «ні» В'єтнаму, «ні» Кореї, «ні» великим енергетичним війнам у Європі й т. д. Обама інтерпретував досвід Америки в Іраку як переконливий доказ того, що Сполучені Штати повинні проявляти більшу обережність, щоб уникнути великих військових інтервенцій за рубежом. Він уважав, що Сполучені Штати повинні зосередитися на внутрішніх

¹ Gates, R. (2014). *Duty: Memoirs of a Secretary at war*. NY: Alfred A. Knopf, 557.

² Kagan, F., Kagan, K. (2013, January, 09). How to waist a decade in Afghanistan. *Wall Street Journal*.

потребах, запобігти міжнародній конфронтації й завершити існуючі війни; остерігатися заплутаних зобов'язань або слизьких схилів, які можуть привести до участі в іноземному конфлікті. Якщо США повинні втрутитися у військову справу за рубежем, це повинно бути зроблено на багатобічній основі і якомога швидше. Навіть серед американців, що скептично ставилися до його політики, велика кількість розділяла прагнення уникати участі США у військових конфліктах за рубежом¹. Деякі з уроків Обама в Іраку можна трактувати як правильні. Перед тим, як відправити збройні сили Америки в бій, керівник повинен проявляти обережність. Однак, у Обама схоже бракувало почуття як вирішувати конкретні військові і стратегічні питання. Замість цього він уважав своїм обов'язком використовувати як можна меншу силу, навіть на підтримку своїх міжнародних зобов'язань. Надмірна поступливість фактично продовжувала насильницькі конфлікти, кинула союзників США, зменшила американський вплив і створила міжнародний вакуум, що заповнили авторитарні сили².

Коли президент Джордж Буш – мол. санкціонував вторгнення в Ірак в 2003 р., він зробив це із занадто малою підготовкою до ускладнень післявоєнної окупації, боротьби з повстанцями й операцій по забезпеченню стабільності. Один із самих переконливих аргументів багатьох критиків Буша полягав у тому, що Сполучені Штати повинні були відправляти більше військ в Ірак із самого початку. Навіть багато республіканців визнають цю помилку при первісному плануванні війни в Іраку. Як відзначив колишній міністр оборони Гейтс, Сполучені Штати ніколи не були особливо гарні в прогнозуванні майбутніх воєн. Президент Обама не планував нападати на Лівію, коли він уперше ввійшов в Овальний кабінет. Так само Буш не очікував вторгнення в Ірак, коли він уперше балотувався на пост президента. Кожний президент США зштовхнувся з якоюсь необхідністю використовувати силу за кордоном так, як він не очікував.

Коли Обама став президентом, він успадкував війну, оголошену терористами проти Сполучених Штатів за кілька років до 2001 р. Обама розривався між надійними мірами боротьби з тероризмом, з одного боку, і зміною внутрішніх політичних потоків, з іншого. Як і в багатьох інших областях національної безпеки, амбівалентність президента стимулювала ряд політичних помилок, що впливали із нерозуміння майбутньої небезпеки.

У децентралізованій мережі «Аль-Каїди», безумовно, існують численні суперечки, але відмова визнати загальну ідеологію не допомагає в розумінні ступеня погрози. Документи, зібрані в результаті рейду проти Бен-Ладена в 2011 р., показали, що колишній лідер «Аль-Каїди» надавав практичні орієнтири й напрямок регіональним партнерам після його вигнання з Афганістану. Спадкоємець бен Ладена Айман Аль-Завахірі намагався зіграти аналогічну роль відносно союзників – бойовиків. Багато членських організацій і партнерів «Аль-Каїди» часто допомагали один одному на практиці: зі зброєю, бійцями, порадами й фінансуванням, працювали над залученням місцевих ісламістів до транснаціонального джихадістського тероризму.

Помітний ріст цих регіональних партнерів і їхніх філій означав, що й США, і «Аль-Каїда» діють в іншому середовищі, аніж це було кілька років назад. Терористи-джихадісти скористалися безладдям, породженим Арабською весною, щоб розширити свої операції на просторах Північної Африки й Близького Сходу. Найбільшою проблемою для «Аль-Каїди» стали агресивні групи, що відпали, такі як ІДІЛ. Ці групи можуть підірвати вагу одна одної, але для США насамперед важливим є те, що всі вони жорстоко ворожі Сполученим Штатам і їхнім союзникам.

Адміністрація Обама зробила дещо із необхідного, почасти завдяки збереженню більшої частини контртерористичної інфраструктури, створеної в роки Буша, і мала деякі важливі оперативні успіхи. Але таких непримиренних супротивників не можна ефективно побороти, просто заявляючи, що війну закінчено. Президент Обама, головнокомандувач Збройних сил США, скаржився на те, що боротьба з контртероризмом перетворюється на «вічну війну». Але характер цього конкретного ворога не залишив кращої альтернативи.

Обама протягом довгого часу демонстрував свій інтерес до ідеї ядерного роззброювання. У березні 1983 р. як студент старших курсів Колумбійського університету він написав статтю для студентського щотижневика *Sundial* «Руйнування військового менталітету». У цій статті він виразив своє обурення тим, що назвав «мілітаризмом холодної війни», наслідку військово-промислових інтересів, й привів ряд доводів на користь скорочення або ж ліквідації ядерної зброї³. Безумовно,

¹ Dueck, C. (2015). *The Obama doctrine. American Grand Strategy today*. Oxford: Oxford University Press, 242.

² Dueck, C. (2015). *The Obama doctrine. American Grand Strategy today*. Oxford: Oxford University Press, 243.

³ Dueck, C. (2015). *The Obama doctrine. American Grand Strategy today*. Oxford: Oxford University Press, 57.

Обама пройшов довгий шлях з того моменту, але схильність до заборони ядерної зброї була особливою сферою його інтересів.

При Обамі США чітко додержувалися політики ядерного нерозповсюдження, що припускала, що, якщо Сполучені Штати беруть на себе ініціативу, ідучи на важливі поступки в області ядерної зброї, інша частина миру буде цьому слідувати. Президент оголосив, що всесвітня ліквідація ядерної зброї є пріоритетною метою його адміністрації й що Сполучені Штати самостійно зроблять конкретні кроки до її здійснення.

Президент контролював огляд стану будівництва ядерної зброї, повідомляючи, що США не будуть розробляти нові ядерні боєголовки, застосовувати ядерну зброю у відповідь на хімічні або біологічні атаки з боку якої-небудь неядерної держави відповідно до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Обама домігся підписання нового договору про стратегічні й наступальні озброєння з Москвою, що припускала скорочення російських і американських арсеналів до 1550 ядерних боєголовок і 700 одиниць транспортних засобів доставки ядерної зброї кожною стороною. Він настійливо призивав ратифікувати Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань. Він контролював саміт з питань ядерної безпеки у Вашингтоні в спробах заохотити безпечніше зберігання ядерних матеріалів на міжнародному рівні. Він призвав до підписання глобального договору, щоб покінчити з виробництвом матеріалів, що розщеплюються. Він намагався дипломатично утягнути Іран у процес вирішення проблеми його ядерної програми.

Гіпотеза Обами, як він сам роз'яснив у своїй промові у Празі в 2009 р., полягала в тому, що якщо США прагнуть до підписання договорів про встановлення контролю над ядерними озброєннями, зменшують роль цієї зброї у своїй оборонній стратегії, скорочують власний арсенал і призивають інших зробити те ж саме, поступово ця тенденція приведе не тільки до нерозповсюдження, але й всесвітньої ліквідації ядерної зброї. Тоді він поспішив додати: «Я не наївний». І продовжив наполягати на тому, що коли мова йде про таку мету як ліквідація ядерної зброї, ми «повинні ігнорувати голоси скептицизму» і замість цього стверджувати: «Так, ми можемо!»¹ Прихильність курсу скорочення ядерної зброї й примиренню була знову підтверджена на червневому виступі у Берліні в 2009 р.

Однак, немає інших ядерних держав, що серйозно ставляться до відмови від усього свого ядерного арсеналу. Росія, незважаючи на вагомий скорочення за минулу чверть століття, розглядає ядерну зброю як необхідну умову своєї безпеки й статусу великої держави. Китай, Індія, Пакистан, Ізраїль та Франція продовжують розширювати й удосконалювати власний ядерний потенціал. Уряд Північної Кореї випробував ядерну зброю в 2009 і 2013 рр., відкрито спростувавши позицію Обами. Є підстави думати, що влада Ірану енергійно розробляє ядерний потенціал. Вони нарощують та обслуговують радіоактивні матеріали із причин, пов'язаних з пошуком статусу й безпеки. Зміни в ядерній політиці могли послабити американське стримування, навіть коли потреба в такому стримуванні росла. Іранська ядерна зброя цілком могла б спонукати Туреччину, Єгипет або Саудівську Аравію придбати або розробити власну ядерну зброю².

Те ж стосується Японії, Південної Кореї й інших країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону у випадку, якщо арсенал Північної Кореї не скоротиться. Тим часом, заявлена Обамою ціль «глобального нуля» (global zero) не дала нічого конкретного для припинення Північною Кореєю й Іраном розвитку ядерних програм. Так що американська позиція, що свідомо знижує роль ядерної зброї в зобов'язаннях США перед союзниками за рубежом, може спонукати союзників розраховувати на самих себе, й або примиритися із противниками США, або розвивати ядерний потенціал³.

Що стосується стратегії США стосовно Ірану, Обама почав із взаємодії й примирення, потім представив елементи стратегії стримування після відсічі Тегерана, а потім знову повернувся до стратегії примирення після виборів нового президента Ірану Хасана Раухані в 2013 р. Процес почався в 2009 р. із серйозної спроби Обами дипломатичними зусиллями призвати країни до прямих переговорів щодо ядерної програми Тегерана. Він направив листи верховному лідерові Ірану аятолі Алі Хаменеї й записав відео-послання іранському народу, чекаючи, що це допоможе почати процес

¹ The White House (2009, April, 05). *Remarks by President Barack Obama in Prague, Czech Republic.*

² Edelman, E., Krepinevich, A., Montgomery, E.B. (2011). The Dangers of nuclear Iran. *Foreign Affairs*, 90 (1), 66-81.

³ Colby, E. (2008). Nuclear abolition: A dangerous illusion. *Orbis*, 52 (3), 424-433.

взаємного зближення. Реакція політичних лідерів Ірану була ворожою й підозрілою. У червні того ж року іранські вибори, розглянуті як сфальсифіковані, викликали широкомасштабні протести, які були подавлені силовими службами. Обама, продовжуючи сподіватися на дипломатичний прогрес відносно ядерної проблеми, відреагував на ці репресії відносно м'яко. Безрезультатні переговори тривали протягом декількох років між Іраном та «P5 + 1» (п'ять постійних членів Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй і Німеччина), але закінчилися без певного ухваленого рішення. Тому Обама одночасно впроваджував більш рішучі заходи проти Ірану. По-перше, Сполучені Штати час від часу активізували енергетичні й фінансові санкції проти Тегерана, іноді в однобічному порядку, іноді в співробітництві з ООН і своїми союзниками. Численні однобічні санкції були додатково уведені Конгресом США в обхід заперечень із боку Білого дому. По-друге, у співробітництві з ізраїльтянами Обама підтримував таємну кампанію кіберсаботажу, «Операцію «Олімпійські ігри» (Operation Olympic Games), щоб зруйнувати ядерну програму Ірану¹. Ці приховані дії почалися із другого строку Буша, і згодом вони вплинули. Операція «Олімпійські ігри» сприяла закриттю сотні іранських центрифуг на рік або два. Міжнародні санкції проти Ірану, хоча й неповні, завдали значної шкоди економіці цієї країни. У відповідних умовах іранський народ обрав Хасана Раухані, досвідченого й бездоганного переговорщика, президентом у червні 2013 р. У ряді ранніх заяв Раухані виразив більш примирливу позицію відносно ядерного питання. Обама явно прагнув працювати з новим співрозмовником; початок ефективному переговорному процесу по ядерній програмі Ірану було покладено. У листопаді 2013 р. Іран та P5+1 досягли угоди, відповідно до якої деякі міжнародні санкції були скасовані в обмін на тимчасове заморожування ряду компонентів ядерної програми Тегерана. Головним питанням була згода Ірану дотримуватися рішень ООН та припинити свою ядерну програму. Але ціль Раухані полягала в тому, щоб досягти скорочення санкцій, а не відмовитися від ядерної програми Тегерана. Обама неодноразово заявляв, що Сполучені Штати не змиряться з володінням Іраном цим видом зброї, але є кілька стадій виникнення, приховання й розробки ядерного потенціалу, через які країни проходять, перш ніж вони почнуть випробовувати цю зброю. Теоретично, якби Сполучені Штати могли забезпечити угоду, що фактично звертає ядерну програму, така угода заслуговувала б уваги. В ідеалі вона повинна включати припинення збагачення урану, зупинку його переробки, закриття ключових об'єктів ядерної зброї й відмови від збагаченого урану й центрифуг; при цьому все повинно проходити під інспекцією й при повному сприянні іранської влади.

Проте, немає ніяких підстав думати, що будь-яка влада Ірану піде на це. Таким чином, ризик, пов'язаний з ядерними переговорами, полягав у тому, що угода ліквідує міжнародний економічний та дипломатичний тиск на Іран й узаконює ядерні можливості цієї держави. Усунувши міжнародний тиск, уряд Ірану буде вправі обійти будь-яку угоду й побудувати ядерну програму у відносно короткий строк за своїм розсудом. Як сказав Грегорі Джонс із Rand Corporation у звіті для Центра освітньої політики в області нерозповсюдження: «Якщо формат P5+1 дозволить Ірану зберегти свої поточні об'єкти збагачення, тоді Іран узаконить ці об'єкти й свою можливість швидко виробляти високозбагачений уран для ядерної зброї, як тільки йому це буде потрібно. Єдине вірне рішення для Ірану, що перешкодило б цій країні швидко роздобути уран, було б остаточне закриття збагачувальних споруджень і вивіз власних запасів збагаченого урану. Говорячи, що країни повинні погодитися із продовженням іранського збагачення урану, прихильники погодженого рішення по суті визнають, що задовільне погоджене рішення неможливо»².

Як неодноразово заявляло Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Іран уже порушив численні існуючі договори й угоди, що стосуються ядерного нерозповсюдження. Більше того, Іран навіть не визнав, що в нього є програма ядерної зброї. Тим часом, будь-яке враження про можливу американо-іранську угоду, досягнуту без згоди на те американських регіональних союзників, природно, їх нервує.

Ісламська Республіка Іран залишається непримиримо настроєною стосовно Сполучених Штатів. Тільки з 2009 р. Тегеран неодноразово підтримував терористичні напади на Близькому Сході й за його межами. Іран також допомагав у військовому й фінансовому відношенні таким угрупованням як ХАМАС, Хезболла, а також сирійському президентові, використовуючи для цього

¹ Clinton, H. (2004). *Hard choices*. NY: Simon and Schuster, XVIII.

² Jones, G. (2012, March 22). Facing the reality of Iran as a de facto nuclear state. *Nonproliferation Policy Education Center*.

територію Іраку. Тегеран також займався розробкою власної балістичної ракети, а також нарощуванням ядерного потенціалу; підтримував збройних бойовиків в Іраку й Афганістані, які знищували американських військових у цих країнах; планував убивства на території США. Фактично нинішній режим містить у собі агресивний антиамериканізм як один з його основних принципів¹.

Щодо Північної Кореї, то Барак Обама, балотуючись на пост президента, ясно дав зрозуміти, що він би вітав прямі переговори із Пхеньяном з метою вирішення ядерної проблеми. Він запропонував широкі економічні й дипломатичні пільги Північній Кореї на підставі обіцянки нового раунду переговорів, зменшив всі попередні надії США на зміну режиму. Фактично він скасував попередню згоду, досягнуту з адміністрацією Буша в рамках шестисторонніх переговорів (Північна Корея, Південна Корея, Росія, Японія, Китай і США). В 2009 р., незабаром після дипломатичних зусиль Обами, Пхеньян вийшов із шестисторонніх переговорів, випробував ядерний пристрій і фактично оголосив себе ядерною державою. В 2010 р. Пхеньян розголосив про свої секретні установки зі збагачення урану, знищив південнокорейський військовий корабель, обстріляв південнокорейський острів, убивши в ході цього процесу ряд цивільних осіб і морських піхотинців. В 2012 р., вже при Кім Чен Інні, Північна Корея натякнула на бажання домовитися, але потім випробувала ряд ракет далекої дії. На початку 2013 р. Пхеньян провів чергове випробування ядерної зброї, відрізав комунікаційний зв'язок із Сеулом та попередив про реальну загрозу війни. Ці провокації супроводжувалися погрозами Сполученим Штатам і їхнім союзникам. Характер цих погроз настільки чітко виявився протягом першого року правління Обами, що навіть адміністрація США згодом втратила інтерес до перемовин. Як заявив у той час міністр оборони Роберт Гейтс, «я утомився вести на те саме двічі»². Уряд Північної Кореї, його схеми відмивання грошей разом зі статусом ядерної держави, залишалися серйозною небезпекою в Північно-Східній Азії й поза цим регіоном.

Обама зупинився на політиці «стратегічного терпіння», щоб уникнути подальших поступок, за якими йшло б передбачуване порушення зобов'язань із боку Північної Кореї. Надія, що з'явилася після 2011 р. полягала в тому, що новий правитель Пхеньяна, Кім Чен Ін, направить Північну Корею від зброї масового знищення до внутрішніх економічних реформ. Але навпаки Північна Корея продовжила працювати над створенням міжконтинентальних балістичних ракет, здатних досягти континентальної частини Сполучених Штатів. Дотепер Північ уникла ще однієї великої атаки на Південь після припинення вогню у 1953 р., але невідомо, чи будуть ці атаки стримуватися завжди. Кім і його оточення можуть не розуміти, що в них немає надійної ядерної зброї другого удару проти Сполучених Штатів³.

За словами професора університету Джорджтауну, директора у справах Азії в Раді національної безпеки Віктора Ча, у період з 2004 по 2007 рр., те, чого дійсно хоче Північна Корея – це домовленість з США. Після цього Пхеньян одержує широкий спектр економічних і безпечних переваг, включаючи стратегічні гарантії з боку Сполучених Штатів; визнання Вашингтоном як законної держави з ядерною зброєю; активну підтримку Америкою нинішнього режиму. Іншими словами, Пхеньян хоче односторонньої угоди, що не прийме жоден президент США. Зрозуміло, Сполучені Штати повинні бути дуже обережні, щоб не вживати дій, які могли б спровокувати ще одну Корейську війну. Проте, при Обамі правителі Північної Кореї думали, що вони можуть безперешкодно продовжувати агресію через відчутну слабкість у позиції Америки, що теж нанесло відчутний удар по американським інтересам.

Висновки. Таким чином, при Обамі Сполучені Штати чітко додержувалися політики ядерного нерозповсюдження, що припускала, що, якщо Сполучені Штати беруть на себе ініціативу, ідучи на важливі поступки в області ядерної зброї, інша частина миру буде цьому слідувати. Це прекрасний приклад його стратегії міжнародного «примирення» й «скорочення витрат». Але ядерні переговори, особливо з Іраном, несли великий ризик, тому що будь-яка угода могла ліквідувати міжнародний тиск й узаконювала ядерні можливості держав. Усунувши міжнародний тиск, уряд Ірану буде вправі обійти будь-яку угоду й побудувати ядерну програму у відносно короткий строк за своїм розсудом. Історично склалося так, що мулли Тегерана готові поступитися в дипломатичних

¹ Dueck, C. (2015). *The Obama doctrine. American Grand Strategy today*. Oxford: Oxford University Press.

² Gabbatt, A. (2013, December, 16). Obama sends letter to Kim Jong-Il. *Guardian*.

³ Dueck, C. (2015). *The Obama doctrine. American Grand Strategy today*. Oxford University Press, 65.

питаннях тільки тоді, коли вони діють у страху перед зовнішньою силою. При Обамі ці лідери, як й лідер Північної Кореї, не відчували страху перед Сполученими Штатами й президентом. У цілому, елементи «примирення» в первісному підході Обами до боротьби з тероризмом не виправдали очікувань. У більшості мусульманських країн США залишалися такими ж непопулярними при Обамі, як й при Буші. Нема підтверджень тому, що на тих, хто симпатизував терористам, зробив враження Обама та його зусилля натиснути на Ізраїль. З 2009 р. кількість спроб ісламістів здійснити терористичні атаки усередині самих Сполучених Штатів тільки зростала.

References:

1. New York Times (2008, August, 28). *Barack Obama's acceptance speech*. [in English].
2. Clinton, H. (2004). *Hard choices*. NY: Simon and Schuster. [in English].
3. Colby, E. (2008). Nuclear abolition: A dangerous illusion. *Orbis*, 52 (3), 424-433. [in English].
4. Dueck, C. (2015). *The Obama doctrine. American Grand Strategy today*. Oxford University Press. [in English].
5. Edelman, E., Krepinevich, A., Montgomery, E.B. (2011). The Dangers of nuclear Iran. *Foreign Affairs*, 90 (1), 66-81. [in English].
6. Gabbatt, A. (2013, December, 16). Obama sends letter to Kim Jong-II. *Guardian*. [in English].
7. Gates, R. (2014). *Duty: Memoirs of a Secretary at war*. NY: Alfred A. Knopf. [in English].
8. Jones, G. (2012, March, 22). Facing the reality of Iran as a de facto nuclear state. *Nonproliferation Policy Education Center*. [in English].
9. Kagan, F., Kagan, K. (2013, January, 9). How to waist a decade in Afghanistan. *Wall Street Journal*. [in English].
10. The White House (2009, April, 05). *Remarks by President Barack Obama in Prague, Czech Republic*. [in English].
11. The White House (2009, March, 27). *Remarks by the President on a new strategy for Afghanistan and Pakistan*. [in English].
12. Sly, L. (2014, February, 03). Al-Qaeda disavows any ties with radical Islamist ISIS group in Syria, Iraq. *Washington Post*. [in English].